

Báthori Csaba

Néma messianizmus

Székely Magda: Albigens

Székely Magda (1936–2007) életének évtizedei alatt úgy volt közöttünk, mintha nem élne itt. Kötetei fű alatt jelentek meg, csak szórványos és hűvös észrevételek kíséretében, s könyveit többnyire csupán azok vették észre, akik maguk is alig dughatták ki fejüket a korszak politikai-emberi por- és sárfelhői alól. Közepes ismeretlen volt hosszú ideig, aztán egyre fénylőbb ismeretlen, és most már a legnagyobb ismert-ismeretlenek közt foglal helyet. De kérdem: megőrizheti előkelő helyét mindörökké a magyar költői értékrendben? A halála óta eltelt korszak – az egyetemes szakmai és ízlésbeli dilettantizmus, a nemzeti szűkkeblűség és terjedő felekezeti fanatizmus korszaka – nem sok reményre jogosít. Igaz, a múltban csalhatatlan művészi és erkölcsi példák, mondhatnám: erkölcsileg jogerős fellebbviteli hangok hitelesítették teljesítményét (Rónay György, Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes) – és azokra hivatkozni mindig kissé a bizonyosság álmát hozza közelebb. Úgy tűnik: aki a hiteles helyek jóváhagyását bírja, az mindig újra és újra megszerezheti már megszerzett helyét. De ezért emlékeztetni kell, újra meg újra el kell mondani: élt köztünk egy költő, aki mintegy az irodalom fölött tagozódott be a magyar irodalomba, s aki egyetlen betűvel sem volt hajlandó többet mondani, mint amennyit ihlete, becsülete, személyes és világtörténete rendelt számára. Nagyságának egyik jele ez a kilengés nélküli önazonosság. Mit is jelent ez? Mértéktartást (a termelés nem csordulhat túl a közvetlen mondandó határain), fedezeti minőséget (minden egyes költemény nélkülözi az üres retorikus elemet), szerves építkezést (az olvasó látja az egymásból kibomló művek eszmei-formai ízesülési pontjait), s talán általában: mindenféle csalás és áruzás kizárását, bármit értsünk ezen.

Miért szeretem még? A lassúságáért. Azért, mert szűkszavúsága mégis érzékeltetni tudja a messi és magas tartalmat anélkül, hogy köddé ritkult volna. Lessing mondja Jerusalemről: Das Nächste brachte uns immer auf das Entfernteste (a legközelebbi mindig megmutatta nekünk azt, ami a legtávolabb van). Székely Magda – és ebben is ritka kivétel a költészetben – mindig a háromról a négyre lépett, és a

nyolcra a kilencre, soha nem ugrott át fokozatokat. Csak annyit adott, amennyit személyes tapasztalata, tehetségével arányos igyekezete és letisztult szókincese és tragikus emlékezete lehetővé tett. Ő rendszeresítette a magyar líratörténetben azt a kötettszerkesztési elvet, amely az előzőek mellé emeli az új verseket, csak mintegy kiegészíti a múltat – az olvasó folyamatosan láthatja az erdő közepét, de észben tarthatja a sötét origót, a komor kiindulást is, és valahogy mindig az egész ív láttán veszi magához az újabb belátások szeleteit. Itt nem a művészi mutatóvány sokszorosítása, a tehetség újabb s újabb felhorgadása folytán jönnek létre a füzér láncszemei, hanem az állandósult benső vizsgálódás eredményeként. Kis túlzással azt is mondhatnám: felcserélhető a hatvanadik oldalon álló vers az elsővel, hiszen igaz ugyan, hogy érvényesül egy bizonyos redukciós elv, de a tanúságtétel alapállása minden egyes verssorban érzékelhető. Az előzmények és következmények kölcsönös és folyamatos tükröződése azzal jár, hogy növeli az áttekinthetőséget, megélesíti az egyes darabok jelentését és jelentőségét, és kizárja, úgy érezzük, a költői-emberi szemfényvesztésnek még az árnyékát is. Maga Székely Magda mesélte egy alkalommal: mindig a szűkítésre törekedett, és csupán egyszer fordult elő, hogy egy négy sorosra tervezett darabból nyolc soros kerekedett. A tömörítés általában – furcsa alkotáslélektani törvény ez – eleve erősíti a hitelességet; a kevesebb növeli a jelentőséget; a törlés magasítja a szöveg röppályáit. A lényegre összpontosító szófukar lírai életművek sokkal nagyobb erővel hatnak ma is, mint a valóság rögzítését hangoztató bőbeszédű felhabzások (Stéphane Mallarmé, Konsztantinosz Kavafisz, Arthur Rimbaud vagy Pilinszky János alig másfélszáz oldalas termése felér mások több kötetére rúgó, de az időben hamar kiüresedő, egyre unalmasabb horizontjával). Valahogy mégis ők kerekednek felül, ezek a hallgatásukkal, elfojtott ellenkezésükkel, életveszélyes önfegyelemükkel elének lépő szűkszavú költők. Mintha ők őriznék az egész világ értelmét, és misztikus elragadtatásukat is a rögtöni zárás formáiban tudnák csak kifejezni. Izraelben a legnagyobb elragadtatást így

Székely Magda

fejezik ki: ez az út vége. A kettő egybeesik. Nagy súlyokat tartanak, de talpuk alatt is reng a föld, s talán ezért tudnak csak keveset beszélni. Ahogy ismét Lessing mondja a legtalálóbban: Atlas kann den Himmel nicht tragen, weil der Himmel nicht allein über ihm, sondern auch unter ihm ist (Atlasz nem hordhatja az eget, mert az ég nem csak fölötte van, hanem alatta is).

Életművének terjedelme, úgy tűnik, ellentétben áll roppant horderejű mondandóival. Székely Magda nagyságát ugyanis az adja, hogy költői alapanyaggá tudott tenni egy bizonyos életanyagot vagy lelkiismereti helyzetet: a soáról, a hitleri népirtásról való gondolkodást mindenki számára erkölcsi feladattá, az emberség kötelező mércéjévé tette, egész művésze ehhez nyújt költői emlékezet-anyagot, vizsgálódási mintát, töprengő szenvedést és a transzcendencia felé irányuló felmagasodást. *Átváltozás* című négy sorosában ezt írja: *Folyton szétfúj és összerak, / a mozdulaton át / mindig feléledő irányban / mutatva meg magát.* Ki az, aki szétfúj és összerak? Nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy közvetlenül – a mozdulaton át – jelen van, és felfele tereli a lírai alany figyelmét. Pardon, nem, nem. Olvassuk csak el újra: maga az irány „feléledő” – de mi ez a feléledés? Nem tudjuk. Csak azt érezzük: valami jó. Valami, ami gyarapítja az életet. Ami magasabbról világít ránk, s miközben maga megújul, minket is megújít. Lehet, hogy a melankólia (ma úgy mondanánk: a depresszió) természetrajza ez. De lehet, hogy a megbocsátás pillanata (nincs megnevezve a vétek). Feltűnik az is, hogy egy ilyen szűkös versben két rokon értelmű időhatározó kerül egymás közelébe: folyton és mindig. Gyakori mozzanat ez ebben a költészetben: nem a fordulatokra mutat, hanem a kibírás, kitartás, elviselés szakrális, emberfeletti erőfeszítéseit helyezi előtérbe.

Statikussága, elvontsága növeli súlyosságát, és töredékes fogalmazásmódja szinte a maximák szabatos alakjában suttogja felénk a közlést.

Miért oly megrázó ez az életmű, bárhol ütöm fel? Székely Magda ugyan nem járta meg a megsemmisítő táborok poklát (nyolc-kilenc esztendő volt a háború végén), de saját szemével látta azt, amit a zsidóság évezredek óta számtalanszor: a származása miatti halálos fenyegetést, az ok nélküli gyilkosságot, az irracionális pusztítás ezer formáját (a nyilasok 1944 novemberében szeme láttára hurcolták el az édesanyját, soha nem látta többé). És vállalta az emlékezés, megőrzés, számonkérés életfeladatát, szinte a személyes kibontakozás csereaktusaként. Hogyan értem ezt? Úgy, hogy lemondott személyes életéről annak fejében, hogy valamely néma messianizmus formáiban állandó jelleggel „intézzze magában” népének és odavesztett szeretteinek emlékezetét. Tudjuk, a zsidó küldetésstudat lényegében a fájdalom tapasztalatából, a szenvedés tudatából táplálkozik. Zsidóvá éppen a kiválasztottság tudata, és egyúttal a szenvedésre való kiszemeltség tudata teszi az embert. Mózes V. könyvének 28. fejezetében azt olvassuk (Károli Gáspár fordítását idézem, akinek Székely Magda költészete annyit köszönhet): *És szétzór téged az Úr minden nép közé, a földnek egyik végétől a földnek másik végéig; és szolgálni fogsz ott idegen isteneket, akiket sem te nem ismertél, sem a te atyáid: fát és követ (...) rettegő szívet, epedő szemeket és sóvárgó lelket ad néked az Úr. És a te életed kétségessé lesz majd előtted: és rettegni fogsz éjjel és nappal, és nem bízol életedben. Reggel azt mondd: Bárcsak estve volna! Estve pedig azt mondd: Bárcsak reggel volna! – a te szívednek rettegései miatt, amellyel rettegsz, és a te szemeidnek látása miatt, amelyet látsz.* Székely Magda egész költészete ennek a fájdalom-örzésnek, fájdalomon át történő tisztulásnak, tú fokán való átkelésnek tanúbizonysága. Miközben azonban megidézi a rosszat, mindig talál szót a feléledő irányról is, a leüthetetlen erősség gesztusaira, a keresztény értelemben vett szeretetre. Emblemikus verse, azt hiszem, a zsidóságnak ugyanerre a jószágban megkapaszkodó reménységére utal, a közös hagyomány eszméletére, a mindenkori megmenekülés lehetséges csodájára. Olvasom, olvasom, és újra meg újra olvasom kötetnyitó négy sorosát: *Leüthetsz. Én nem ütök vissza. / Az én kezem gyöngye a rosszra. / A hulló test helyén leüthetetlen / erősen áll az én igazi testem.* És eszembe jut Ilse Blumenthal-Weiss verse, ővele még az apokaliptikus kora előtt, a húszas években Rainer Maria Rilke is levelezett: *Ich kann nicht bassen. / Sie schlagen mich. Sie treten mich mit Füßen. / Ich kann nicht bassen. Ich kann nur büßen / Für dich und mich. // Ich kann nicht bassen. / Sie würgen mich. Sie werfen mich mit Steinen. / Ich kann nicht bassen. Ich kann nur weinen / bitterlich.* (Nem tudok gyűlölni. / Ütlelnék ők. Lábbal ta-

podnak. / Nem tudok gyűlölni. Csak vezekelni tudok / Teérted és érterem. // Nem tudok gyűlölni. / Fojtogatnak ők. Kővel megdobálnak. / Nem tudok gyűlölni. Csak sírni tudok / keservesen.)

Van azonban Székely Magda költészetének egy fontos, rejtett alapvonása, és ez: rendületlen világvizsgálata és önvizsgálata. Emlékezzünk: Hitler a lelkiismeret zsidó találmánynak minősítette. És tudta, hogy a lelkiismeret legfőbb jegye az, hogy tömegesen alszik. És nincs sem egyházi, sem világi hatalom, amely kezkeskedne arról, hogy az ember nagy veszély pillanataiban – akár hívő, akár hitetlen – „felekezete” vagy meggyőződése alapító okiratainak értelmében volna képes cselekedni. A Führer maga is arra hivatkozik Faulhaber kardinálissal folytatott egyik beszélgetésében – és nyilván nem hallott ellentmondást –, hogy ő csak azt teszi, amit az egyház másfél évezreden át tanított és a zsidókkal szemben meg is valószínűsített. A zsidó önismeret ellenben nem magánjellegű lelkiismeret. Ezen nem valamiféle zsidó fölényt, fennhéjázó felsőbbrendűség-tudatot vagy bosszúszomjat értek, hanem azt a minden egyes zsidó számára érvényes szemléletet, amely őt a világ egészének jobbulása értelmében kötelezi. Mindenki egyenként felelős azért, hogy az egész emberiség haladjon az Isten országa felé, ez az ország pedig nem valamiféle ködös jövőben valószínűsítendő meg, hanem itt, ezen a földön. Ebben az értelemben bizvást mondhatjuk: semmi különbség a hívő Pál apostol vagy Leo Baeck vagy Martin Buber és a nem-hívő Spinoza vagy Ludwig Börne vagy Marx, Freud és Ernst Bloch között. (A remény elve, Ernst Bloch könyve ennek a feltétlen haladás-hitnek csodálatos szöveggyűjteménye.) A szakrális képviselői költészet Székely Magdája ezt mondja: /.../ *de úgy kell élnem, könyörtelenül / és enyhületlenül, ahogy ők halottak. / Meg kell maradnom, mint a földön a kő, / igazságukban meg nem ingatottnak (Az ítélet).* Tehát: tudnom kell mindarról, ami elmúlt, és ami az emberiség nagy Vétkét alkotja. De másrészt, tudnom kell arról is, hogy *a testre valami rátalál az ólban / vele mozdul feltámadóban (Depresszió).* Ez a költő tud arról, hogy önvizsgálata és világvizsgálata végén van valami „fény”, és ez a fény minden gonosszal szembeni számonkérésen túlmutat. A *Papírformában* ezt olvassuk: *Papírforma szerint a / rossznak kell győznie / el se indul a jó a cél előtt / mégis hogy éri be.* Én ennek a reményen túli reménykedésnek jelenlétét és erősödését érzékelem Székely Magda költészetének áramában. Ami először egyetemes vád, vigasztalhatatlan panasz, az idők és belátások folyamán egyre szélesebb körű méltányosság, persze, az egyetemes zsidó megbízatás megőrzött formáiban. A költő ugyan túljut az ítélet szókincsén, de verseinek alján örökké az igazság („a jó”) jeleit keresi és gyűjti. Csodálatosan kitágult lel-

kiismereti szemléletét hadd érzékeltessem Walther Rathenau egyik szövegével. Az 1922-ben Berlinben meggyilkolt – zsidó származású – német külügyminiszter ezt írja egy barátjának az első világháború után: *Őn szereti az Ószövetséget, és gyűlöl - nem, nem is gyűlöl, csupán bírál minket, zsidókat. Igaza van: még nem teljesítettük a hivatásunkat. Tudja, miért jöttünk mi a világba? Azért, hogy minden egyes emberi arcot a Sinai elé hívjunk. Mondja, nem akar odajönni? Nos, ha én nem hívom Önt, akkor Marx fogja hívni. És ha Marx nem fogja hívni, akkor Spinoza hívja majd. És ha Spinoza nem hívja, akkor Krisztus fogja hívni.*

De most már lássuk a verset.

ALBIGENS

1

*Az első tiszta mozdulat
aztán kilóg a lópata
tebetetlenül sorvad el
az angyalok pillanataiban*

*Mert az igazon győz a rossznak
a rosszon győz a rosszabb
mivége mégis ellene
mondani a gonosznak*

2

*Mikor a jóra semmi jel,
jel nélkül is indulni kell
az egyre sürgetőbb sötétben,*

*amíg kigyúlva, mint az ablak,
magam világtok magamnak.*

A cím illeszkedik Székely Magda egyszavas, tömör versfeliratainak sorába (*Zsoltár, Főnix, Vándor, Prédikátor, Kibagyás* stb.), de néhány vonása miatt el is tér azoktól. A vallomás itt a hitvallás keménységével szólal meg, tárgyyszerűen, csak később megpillantható személyességgel (az egyes szám első személyű ige csak a költemény utolsó sorában bukkan fel, addig a szöveg egyfajta szellemi figura arcélét rajzolja, aki azonban szinte már tűnne is el, miközben megnyilvánul). Néhány pontban részletezném a cím elemi, a magyar költészetben nem mindennapi jegyeit.

1. Első pillantásra az albigens jelzőnek mutatkozik, vagy jelzői főnévnek, s azt várnánk, hogy a szöveg őt „jellemzi” majd, egyes szám harmadik személyű beszédmódban. Erre számtalan példa akad a hagyományban, hadd említsem csak József Attila *Kovács*, vagy *József Attila* című verseit, vagy Babits *Fiatal katonáját* a rengetegből. De aztán az olvasó ha-

bozni kezd: hol jelzőnek, hol főnévnek érzékeli a szót, az egész versen végig futó indulatot pedig hol jellemzésnek, hol gyónásnak véli. A költemény magas objektivitás-foka abból is ered, hogy a költő gyéríti az egymásra vonatkoztatható elemek számát, és a zárlatig kitart a szenttelen, rejtező hangnem mellett. Hasonló technikát alkalmaz Vas István a *Romanus sumban*, ahol ugyancsak az elkülönülés, az elutasítás és önérzet keres pontos rögzülést magának. Az *Albigens* az emblematikusan modellált hiszekegy-műfaj egyik nagyszerű darabja a magyar költészetben.

2. A cím erejét, alkura nem hajló keménységét növeli az a tény, hogy hiányzik a szó elől a határozott névelő. Így az *Albigens* mintegy örök érvényű jelentést nyer: nem egy konkrét személyről kíván szólni a vers, hanem egy magatartásról és cáfolhatatlan meggyőződésről, amely a személlyel összeforrott, a személynek életre-halálra tulajdona. Ha azt mondaná: Az *albigens* – úgy érezzük –, akkor amolyan portrészzerű rajzolatná szűkítené a címnek így keletkező egyetemességét. A határozott névelő elhagyása a költészetben magán a versen belül is a hangsúlyosság növelését eredményezi, szigort, erélyt tölt a sorokba. A legszebb példákat József Attila kínálja: *Földtől eloldja az eget / a hajnal s tiszta, lágy szavára...* (*Eszmélet*); *Nem dörgölőzik sült lapocka / számboz s szívembe kisgyerek...* (*Eszmélet*); *Amit szivedbe rejtessz, / szemednek tárj ki azt; / amit szemeddel sejtessz, / sziveddel várd ki azt (Amit szivedbe rejtessz)*. A határozott névelő fajsúly-szabályozó szerepét érdemes úgy vizsgálni, hogy egymás után olvassuk a verssort névelővel és aztán névelő nélkül. (Zrínyi Miklós költészetében – olvassunk el két oldalt a *Szigeti veszedelemből* – lépten-nyomon észleljük e bámulatatos stíluselem hatás-törvényeit).

3. Szembeötlök az is, hogy a cím egyes számot használ, nem többes számot. Ez a technika összpontosítja a figyelmet a szöveg mögé bújó személyre, s mintha azt sugallná: egyes-egyedül kívánok csak kiállni a világ elé, meggyőződésemnek így, egyetlen hangon nagyobb jelentősége van. A verscím a személyes helytállást hangsúlyozza, s noha nem tartalmaz felszólítást (mint, mondjuk, a *Döntsd a tőkét!*), nem látványos bátorsága az egyes szám fátyolán keresztül pontosan érvényesül. Egyedül vagyok (szemben a világgal), még eszmetársaim meggyőződését sem óhajtom magamra átráncigálni, és hitvallásom csak így, a támasztékok biztosítékai nélkül eredeti (nem származékos) és szavahihető. A versből sugárzó hősiesség éthoszát elmélyíti, hogy a lírai alany már a címben érzékelteti magányosságát, szívbeli elszántságát. Ha Székely Magda többes számot használ, talán nem tudta volna ennyire nyomatékosítani azt, hogy egy mozgalmon belül is szükség van az

egy ember rendkívüli bátorságára és eltökéltségére. Az egyes szám használata egyébként – akár az imént említett határozott névelő – ugyancsak a megvesztegethetetlenség légkörét szövi a vers köré, és példaszzerűvé élesíti a tisztaságot. A költemény egy kisebbség egyik tagjának (nem mindegyik tagjának) centrális tisztaságát rögzíti. Az ember itt nem is annyira beszélni akar, hanem inkább vallani, akár szó nélkül is. Nem szólalni, hanem énekelni. Stéphane Mallarmé azt írja egyik – Lefébure-nek címzett – 1867-es levelében: ő a műveit kigyomlálások révén hozta létre, miközben egyre mélyebben átélt az abszolút létéségek tapasztalatát, s aztán: *a rombolás lett az én Beatricém*. Székely Magda talán azt mondhatta volna, egész életét és művészetét jellemző szabatos-sággal: a tanúságtétel az én Beatricém.

4. A cím a modern költészet egyik alig észlelt tulajdonságára vet fényt: teológiai gyökereire. Ha meggondoljuk, hány és hány jelentős versünk (s most maradjunk csupán a XX. századi magyar líra területén) nyúl vissza az európai szellemtörténet teológiai szókincséhez, egyenesen elámulunk. Még hitetlen (vagy annak vélt, sőt önmagukat annak bélyegző) alkotók is használják ezt az évezredes verbális anyagot, más-más értelemben ugyan, de mindig a legfontosabb témákkal kapcsolatosan. Találomra említek néhányat. Babitsnál (persze, mondhatjuk, azért, mert katolikus volt) már korán megjelennek a teológiai szóhasználat elemei: *Óda a bűnböz, Tüzek (mi égi szenvedély bánthat, ti csillagok?)*, s emlékezzünk József Attila kései versére: *Miben hisztek ti makacs égitestek...*), *Theosophikus énekek (s majd eljövend a nagy ítélet, / hol törve lézzen a dió)*, egészen az öregedő Babitsig ível ez az eszméleti lánc: *Jónás, Az elbocsátott vad (Nem hiszek az Elrendelésben...)*, *Intelem vezeklésre (ezer bűn nyelve lobog benned mint a tűz...)*, *Balázsolás*. József Attila tele van a teológia szempontjaival: *Boldog hazug (Boldog hazug, kinek van istene, / ki rettenetes, de maga a jószág...)*, *A bűn (Zord bűnös vagyok, azt hiszem, / de jól érzem magam...)*, *Négykézláb másztam. Álló Istenem / lenézett rám és nem emelt föl engem*. Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes más-más dialektusban, de ugyancsak számtalanszor szólal meg úgy, hogy versét teológiai tudás nélkül nem érthetjük meg teljes körűen. De még – mindenki más helyett említtem – a kései Juhász Ferenc is ugyanezen a „másodlagos költői nyelven” foglalja össze legérettebb költői belátásait (nevezzük így a teologikus hangnemben megfogant elbeszéléseket). Érdekes, hogy a huszadik század, az ismeretek gyarapodásának korszaka milyen elsöprő lendülettel és fesztellenül hozta vissza a költészetbe a másvilágra, más világokra vonatkozó ősi szókészlet mágikus anyagait. Úgy rémlik néha, hogy a teológia pusztán verbális mankói nélkül ma sem tudnánk kifejezni legmélyebb szellemi-lelki rög-

züléseinket (ez, persze, nem azt jelenti – Székely Magda esetén sem –, hogy az illető hívő volna klaszszikus értelemben). Ez a költői gyakorlat csupán annyit jelez, hogy az évezredes metafizikai köznyelv ma is képes egyértelművé tenni azt, ami szekularizált szótárunk adatai közt homályban maradna.

5. Ezzel függ össze a cím rejtett vonása: etikai alapállást takar. Még mielőtt tudnánk, mit jelent az idegen szó (albigens), sejtjük, hogy itt valamilyen erkölcsi vonatkozású eseményről esik majd szó, s ha emlékszünk Illyés Gyula *Tisztákjára*, a szó értelme is azonnal feldereng. Nyilvánvaló, hogy valamilyen eszmerendszer képviselőjéről van szó, aki ellenkezik a többséggel, valakivel, és most plakatív módon kíván megnyilatkozni. A vers, mondhatnám, Székely Magda *Apokrifje* (hiszen őt annyi minden más vonása is Pilinszkyhez köti és közelíti). És ha felfejtjük – mindjárt – a cím történeti tartalmát, akkor nyomban kiviláglik, miféle tisztaságról, miféle protestálásról van szó. Ez a költő az emberi élet minden alakzatát valláserkölcsi elvek tükrében fogja fel, vagy úgy is mondhatnám: minden témáját függőleges értelemben (ég és föld közötti történések látomásaiban), a szakralitás kötelező mellékízeivel érinti meg. Mivel az igazságot feszegeti még a költészetben is, mindig a nagyság visszfényeit árasztja. Művészetének folyamata ez az igazmondás, és töredékeknek tetsző miniatűrjei az ő igazságvevésének szerény állomásai. Igazsága nem követel egyes győzelmeket, de minden megszólalása az ő rejtett Igazságának jele, minden verse ennek az Igazságnak szerve, még gyengébb, befejezetlen vagy kitérő futamai is. Goethe mondja 1827-ben egyik beszélgetésében: a papok, ha megkérded őket, vajon a templomba mennek-e, azt válaszolják: Oda vezet az út. Az út mindig és mindenképpen oda viszi, ahová istene, démona, tanúságtételének parancsa vagy létének feléledő iránya vezérli. Ez a költészet, noha széles mezgyéin elvont szavakkal él, félreérthetetlen gesztusokkal hangsúlyozza és követeli az emberi és isteni méltányosságot. Nem mindig vall, nem mindig meggyőződést ismétel, nem mindig fordítja világos szavakra tapasztalatait, nyelvezete csak néhány állítás befogadására és váltogatására képes. Gyakran nem tudjuk igazán, hogy a költő lát-e, néz-e, gondol-e valamit, vagy inkább emlékezik, fantáziál vagy épp a hit tartományaiba tévedt. De annyi bizonyos, hogy amit megtakarít vagy elhallgat egyes darabjaiban, azt közli velünk egész költészetével. Talán ismertsége is ezért olyan fogyatékos olyannak kell lennünk, mint ő maga volt. Vagy legalábbis: hozzá hasonlónak. Én magam is egyre inkább azt hiszem, hogy valójában csak azokat a költőket tudjuk felfogni, akik már bennünk laknak.

6. A cím azért is külön érdeklődést kelt, mert a bib-

liai motívumok Székely Magda költészetében zömmel ószövetségi eredetűek, s csak elvétve fordul elő, hogy újszövetségi utalással, ökumenikus párhuzammal vagy a kereszténység történetével összefüggő adattal találkozunk. A zsidó-keresztény hagyományban felnőtt olvasó azonban akkor is illeszkedni tud a vershez, ha az inkább az ószövetségi zsidó felfogáshoz áll közel, de szóhasználata nem idegen a keresztény felfogástól sem. Például említem *Az ítélet* című korai verset, amelynek utolsó sora (*Magam vagyok az utolsó ítélet*) keresztény tudattal is sokatmondó: ezt a szöveget tökéletesen átveheti a nem zsidó tudat is, ugyanúgy megrendülhet sorain, ugyanúgy elhelyezheti vallásos ikonjainak panteonjában. Ez a vers azért hökkent meg, mert az ismeretektől eltérő jelentést ad az utolsó ítélet fogalmának azzal, hogy az idők végére várt egyetemes isteni mérlegelést és igazságtételt egyetlen emberi személyre, egy túlélőre szűkíti. A túlélő már megérte az idők végzetét és végezetét, mondhatnánk: kivívta az isteni rangot, s úgy érzi, a meggyilkoltak életének elbírálása, utóéletük sorsa az emlékező kezében van. Mellékönyg: azt is hihetnénk, nincsen Isten, hiszen egy ilyen sors bekövetkezése éppen a hitet megszüntető aktus, úgyhogy az ítélet maga is tárgyaltalan. Megítéltetés helyett csak az emlékezés megtartó ereje létezik, halottaink jövője a mi kezünkben van, emléküket megtartásában dől el. Úgy is érthetem a sort: amíg én élek, mintegy átszármaztatott isteni erővel őrzöm igazukat. Igazuk is csak akkor szűnik meg, amikor az én emlékezetem. Továbbá: az én személyes életem a maga egészében csupán a pótolta, helyettesített isteni ítélet, az igazságtétel hordozója.

Az Albigens esetében nem az újszövetségi mítosz eseménye, a bibliai szöveg valamely fordulata nyer jelentőséget, hanem a kereszténység történetének egyik fejezete (mégpedig az egyház szerepét tekintve gyászos fejezete). Az albigensekről dióhéjban annyit: mozgalmuk a XII. században erősödött meg s főleg Dél-Franciaországban (Albi, Toulouse, Carcassonne környékén) terjedt el. Dualista üdvszemléletük szerint a teremtett anyagi világ a gonosz, a teremtő Isten hibája, a Jó egy másik Istennél maradt a mennyben. Úgy gondolták tehát: a teremtő Isten és a Szeretet Istene nem azonos. A kathár mozgalom híveinek élete – nevezték őket tisztáknak is, Isten barátainak – arra irányul, hogy az emberben rejlő Jót, azaz lelkét kiszabadítsa a földi rossz, az anyag börtönéből, és a mennybe juttassa (a költemény szempontjából ez a gondolat a legfontosabb). A kathárok a szegénység, a szerénység, a vegetarianizmus, az állandó munka és a nemzés elutasításáig terjedő önmegtartóztatás hívei voltak (a szaporodás csak gyarapítja a Rosszat). Érdekes a verssel (és Székely Magdával) összefüggésben, hogy szent könyvüknek az Újszö-

vetséget tekintették, az Ószövetséget azonban – mint a vétkes Teremtés Istenének könyvét – elutasították. A tiszták mozgalma nem erőszakosan térítő szerveződés volt, csupán a megváltást hirdető vallás. A XII. században egyre többen csatlakoztak hozzá a hatalombirtokosok közül is, úgyhogy a tiszták hamarosan elkülönült hatalmas felségterületekkel rendelkeztek, saját várakat építettek, önálló hierarchikus szervezetet hoztak létre, szuverén kultúrával és világi berendezkedéssel.

A katolikus egyház eleinte igyekezett jobb belátásra bírni a kathárokat, s miután ez nem sikerült, szent háborút, ún. kereszties háborút indított az eretneknek bélyegzett mozgalom ellen (1209–1229). Az irtóhadjárat rendkívüli kegyetlenséggel zajlott le (eleinte főleg IV. Simon Monfort vezetésével): a tiszták várait egytől egyig lerombolták, vezetőit és híveit felkoncolták, birtokaikat elkobozták, s szemlátomást igyekeztek megsemmisíteni és eltüntetni az önálló eretnek kultúra minden nyomát, kiirtották még írmagját is (ha manapság Dél-Franciaországban bolyong az ember, láthat még szórványosan egy-egy várromot, falrészletet, képet, amely a mozgalom emlékeit őrzi, de e kultúra egésze elpusztult). Ami Roszszat a keresztény kereszties hadjárat képtelen volt elvégezni, azt elvégezte az inkvizíció. Ekkor alakulnak ki ugyanis a másként gondolkodók, másként élők, másként imádkozók elleni eljárásmodok formái, ekkor jön létre általában az üldözöttség huszadik századig terjedő attitűd-rendszere. IV. Ince pápa kánonjogilag tüzetesen szabályozta a kínzások és kivégzések, általában az „eretnekekkel” szembeni hajtóvadászat rendjét. A kánonjog még az egyház legszerényebb laikus tagját is – büntetés terhe mellett – arra kötelezte, hogy jelentse fel a „másként gondolkodókat”. A tévelygőknek – még a bűnbánóknak, a megtérteknek is – megkülönböztető jelet (két keresztet) kellett viselniük a ruhájukon, mégpedig jól látható helyen; hivatalt soha többé nem tölthettek be, vagyonukat elkobozták, utódaikat pedig három nemzedékre öröklésképtelennek nyilvánították. A meg nem tértekre, a legkonokabb mártírokra pokoli sors várt: a kínzókamrában ott lógott a feszület, a kínzóeszközöket szenteltvízzel locsolták minden alkalommal, testüket szörnyű módon „csigázták” s kényszerítették vallomásra, majd (ha túléltek a kálváriát) meggyötört testüket átadták a világi hatóságoknak, amelyek kötelesek voltak a „bűnöst” halálra ítélni, s a büntetést öt napon belül végrehajtani. Jellemző, hogy még az angyali doktor (doctor angelicus), Aquinói Szent Tamás is kötelező halált rendelt az eretnekekre *Summa theologiae* című művében. És csak melleleg említem, hogy az emberiség nagy buzgalmú reformátorai, Luther Márton, Kálvin János vagy Ulrich Zwingli is – mihelyt maguk kikerülnek

a szorongattatásból – a legelvetemültebb modorban uszítanak azok ellen, akik az övéiktől eltérő tanokat hirdetnek (bár a szabadság kibontakozása, ma már tudjuk, főleg az „eretnekek” gondolatvilágában vette kezdetét). Voltaire a XVIII. században adatokat gyűjtött, és a hitbéli okokból meggyilkolt keresztények számát már akkor 9. 468. 800-ra becsülte. Modern történészek (uram bocsá', még katolikus tanszékeken is) ma már nem vonják kétségbe, hogy az újkori önkényuralmi rendszerek mintáit a későközépkori egyházi szellemi hadviselés alakzataiban kell keresnünk, azaz: a diktatúrák modelljei szoros rokonságban állnak a korábbi eretneküldözések módszereivel. Friedrich Nietzsche a *Jenseits von Gut und Böse (Túl Jón és Rosszon)* 104. aforizmájában ezt írja: *Nicht ihre Menschenliebe, sondern die Ohnmacht ihrer Menschenliebe hindert die Christen von heute, uns zu verbrennen. (Nem emberszeretetük, hanem emberszeretetük ájultsága akadályozza meg a mai keresztényeket abban, hogy elégeessenek minket).* És kétségtelen, hogy az inkvizíció aktáiba, amelyeket a Vatikán őríz, a mai napig tilos bárkinek betekintenie. Az egyház a lelkiismereti szabadság eszméjét egészen a legutóbbi időkig örületnek (deliramentum) tekintette, és egy központi szerv, a Sanctum Officium formájában ma is számtalan formában gyötri és zaklatja azokat, akik „másként gondolkodnak” (utalok csupán a magyar bokor-közösségek vezetőjével, Bulányi atyával, vagy a dél-amerikai ún. szabadság-teológia vezetőivel szembeni kíméletlen eljárásra).

7. Az *Albigens* cím felvet még legalább két gondolatot. Az egyik, a feltűnőbb: az eretnek nem kívülről, nem kívülállóként bírál vagy helytelenít valamely hitbéli formát vagy intézményt, hanem saját felekezetén belül, mintegy „belülállóként”. Székely Magda szellemi helyzete, mondhatni, a „belülálló kívülálló” bírálati helyzetét körvonalazza: ő a világgal (az „elkövetőkkel”, „részvétlennel”, feledékeny bűnözőkkel) áll szemben, velük szemben emeli fel szavát az emlékezet-megőrzés igényével. De a verset bevezető eretnek-képzet azt is sugallja, hogy a megőrzés módzatait, magatartását megvalósító tudat az áldozatok utódjainak oldalán is elszigetelt helyzetben van. Magánya, megalkuvástól mentes egyenessége nem vár társat, külső igazolást vagy jutalmat a tanúságért, és értelmét önmagában hordozza. Az albigens szó az igazához hű egyedüli ember sorsmintáját rajzolja fel, a mindenkori osztatlan sorsú szuverént, aki jószerével a Vétek elkövetése előtt is olyan ártatlan, el- és megtéríthetetlen volt, mint a mártíromság állapotában. A költemény elvont szintjén (a Jó és a Rossz küzdelmének idején) mellékes, milyen ügy érdekében viszi a vásárra a bőrét a néma lázadó. És általában elmondható: Székely Magda költészete itt, az ilyen pontokon törí át a zsidóság iránti kötelez-

vény határait, itt válik egyetemessé. A verset (ha egy pillanatra eltekintünk a költői környezettől, az előzményektől, a származással összefüggő szűkítő motívumoktól) az teszi mindenki számára példaszerűvé, erkölcsileg feddhetetlenné, hogy szerzője képes a bosszú, a felekezeti szűkkeblőség vagy „örökvád” fojtogató légköréből kilépni, és eszméletét az általánosan méltányos emberi törekvés, a Jó iránti rokonszenv himnuszává magasítani. Székely Magda költészete Pilinszkyével annyiban rokon, hogy mindkettőjüké lelkiismereti líra: kötelességüknek érzik, hogy a XX. század „botrányát”, a holokausztot újra meg újra emlékeztetünkbe idézzék, feldolgozzák, és a megbotránkozást mindennapi tetteink irányítójává avassák. Pilinszky a tettesek és a tanúk felől, katolikus számvetesként, a megütközés és végtelen bűnbánat tónusában szólal, míg Székely Magda az áldozatok, a lelkiismeret-furdalástól gyötört túlélők értékrendje felől közelít a tényálláshoz. A diktatúra álságos hallgatásának idején ez a két nagy komplementer költészeti anyag készíti elő Kertész Imre *Sorstalanságát*, s ma már elmondhatjuk: nekünk, magyaroknak ez a nagy hitvalló hármast teszi elviselhetővé, hogy viselni tudjuk a mi „botrányunk” terhét, és legalább utólag kereshessük a barbárság korszakáról folytatott beszéd helyes hangsúlyait. Meggyőződésem, hogy e három életmű nélkül a Rossz felé lejtene a magyar irodalom. És számítsuk ide még Babitsot, aki ugyan nem élte meg a katasztrófát, de mindent tudott, és feddhetetlen maradt próba nélkül is. A lélek nem utazik, mondták a régiek. Vannak életművek, amelyek jottányit sem hajlottak el a Rossz felé a Rossz özönvizének idején sem.

A verstest két részre tagolódik, s rögtön az első rész elején megjelenik a tiszta szó, az albigensnek (egyébként Albi város nevéből származó) magyar változata, a mozdulat jelzőjeként. A modern vers, tudjuk, mondatellenes hajlamú, de itt, rögtön az első sorban, ebből csak annyit érzékelünk, amennyit a magyar nyelv természete (az igei állítmány nélkülözhetősége miatt) megenged. A sort érthetjük állításnak is: az első mozdulat tiszta (szokott lenni), de olvashatjuk úgy is, mint két jelzővel (első, tiszta) ellátott főnevet (mozdulat), az első rész ugyanis lemond a központosásról. (Arra is gondolhatnánk, hogy a két más-más időszakban keletkezett darab ismeretlen körülmények között sodródott eggyé (mint az sokszor megesik, pl. Hölderlin *Hälfte des Lebens* című verse esetén). A szöveg amúgy nyugodt, jól tagolt menetben kerekedik, s az írásjelek hiánya nem is hökkent meg, hiszen a sorok benső tartalma éppen a sorvégek kereteire szabott. Mindenesetre a mozdulat aktivitást jelöl (ez a csíra bomlik ki majd az indulni kell összetételben), és mint két pillér fogja

össze ezt a kecses, törekeny sóhaj-verset. Mert Székely Magda verse ilyen: egy másíknak titokban elsuttogott helyzetleírás, láttelep. Stendhal mondja valahol, hogy a műalkotás alkatrészeinek úgy kell moccanniuk, mint az erdő leveleinek: hasonlóságukban mindannyian hasonlítsanak egymásra. Székely költeménye – a szűk amplitúdó és az egyidejűleg mély szándék miatt – még szorosabban kapaszkodik össze, mint a szokásos kis bazalttöredékei. A második sor aztán már teologikus háttérű: beszorítja a műbe lábát (azaz: patáját) az ördög, s ezzel a metaforikus fordulattal burkoltan kipattan az exozicció témája is: a tiszta mozdulatot tüstént követi, árnyékolja a Rossz, az ördögi attribútum. A fogalmazás igazi költői találat. Nem azt mondja: lóláb (kilóg a lóláb), bár ez is elegendően jellemezné a helyzetet, a lópata és a kilóg együttállása azonban bibliai erőt, teológiai színezetet kölcsönöz a sornak. A harmadik-negyedik sor már megpendíti a fő-fő ellentmondást: tehetetlenül múlik el az első legszebb pillanat. Azaz: hiába tiszta az első mozdulat, hiába angyali a szándék, tehetetlen az ember. Furcsa a formula átvétele: a tehetetlen magára a pillanatra vonatkozik, nem a pillanatban cselekedni szándékozó alanyokra (angyalok). Az első négy sor, noha a remény elvét érinti, mégsem éthert rajzol étherrel az étherbe: hiszen már itt, az ártatlan bevezetésben sorvad a pillanat és kilóg a lópata. A költemény legkeményebben kivett része ez: a négy versszak közül az egyetlen, amely kizárólag hímrímet tartalmaz, s az amboziánus jambusnak olyan rideg, reduktív változatát nyújtja, amelyet alig-alig ismerünk a magyar líratörténetben. Pilinszky, aki azt vallotta, hogy a szegénység megváltó erővé válhat a költészetben, még legtakarékosabb darabjaiban is művészi eszközt éreztető pszichográfiát kínál. Itt azonban a tagmondat már felívelésben érzékelteti lehajlásának szögét – a hamutól alig látjuk a láng lobbanását.

A második szakasz a négyes jambus hűvös, kopogó modorában szisszen tovább, és most már elvont fogalmakban felvetíti a vers morális alaptémáját: a világ Rossz és Jó vetekedése, és ebben a harcban a Jón győz a Rossz. De álljunk csak meg egy pillanatra... Nem azt mondja: a Jón, hanem azt: az igazon. (Eszünkbe jut – vajon miért? – József Attila sora, *A Dunánál* 3. részéből: *apám szájából szép volt az igaz...* de hiszen ő soha nem hallhatta az apja igazi hangát...). Mintegy azt sugallva: nem is a jó itt a legfőbb veszendő, hanem az igaz, az igazság. Mintha azt mondaná: jó, jó, a Jó és a Rossz harca ekkor és ekkor már megtörtént, tudjuk, ez és ez az „eredmény”... de mikor tudhatjuk meg minderről az igazságot? (Megint József Attila nyomán, *Thomas Mann üdvözlése: az igazat mondó, ne csak a valódit...*) Az állítás maga is megdöbbentő, hiszen ki gondolná, hogy egy

„albigens” azt vallhatná, az igazon győz a rossz? De hát tudjuk, hogy is ne tudnánk a szellemtörténetből (pláne az eretnekek történeteiből, sőt magából az Újszövetségből, a Márk-evangéliumból: *Hűzek, Uram, segíts hitetlenségemen*), hogy a kétely táplálja a hitet, és a hit táplálja a kételyt. És itt még csak a vers egyik hullámvölgyében járunk, itt még csak a mélység ünnepélye zajlik, Pilinszky szavával, és később, a második részben még fontos módosulás következhet.

A hatodik sor ugyancsak meglepő állítással áll elénk: nem elég, hogy az igaz alulmarad, a Rossz után még Rosszabb következik. Szinte shakespeare-i, beckett-i fekete humor villanását kapjuk itt dióhéjban (lehet, hogy öntudatlanul), de épp ez a súlyosbító fokozás adja meg számunkra – belül, a töprengés, a tisztulás, a katarzis szintjén – a testesedő „megoldást”. A versben felrajzolódó indulatmenetben szinte kirajzolódik az érzelmek furcsa családfája: elől a reménység, abból ered a csalódás, abból ered az elkeseredés, de aztán épp abból ered a mégis... az élet következő, már tapasztalatot tükröző mélyebb köre. A hetedik-nyolcadik sor kérdésbe torkollik: ha a Rossz a legerősebb, akkor mi értelme van „ellene mondani”? A költő élesen látja, hogy a világ nem jobbul a Rossz lelepleződése után sem: lehúzza a Rossz erkölcsi értelemben elviselhetetlen nehézkedési ereje. Mi értelme hát a személyes áldozatnak, önfeláldozásnak, mi értelme a gonosz leleplezésének? (Mellesleg: az ellene mondani a gonosznak kifejezés az evangélikus felnőtt-keresztelési szöveg fordulata.) Megrendítő, hogy ez a tévedhetetlen erkölcsi érzékelés nem azt mondja: ellenállni, hanem azt: ellene mondani. Eltekintve attól, hogy a vers kifejezése szebb, archaikusabb, a bibliai hitvallást is megidéző erejű, talán azt is mondhatnánk: ez a fordulat erkölcsi-művészi ars poetica is. A költő feladata nem feltétlen a fizikai ellen-harc, hanem az, hogy mozdulatlan eltökéltséggel maradjon hű azokhoz az elvekhez, amelyeket tudása és lelkiismerete hitelesít. (József Attila, *Ars poetica: A tudásnak teszek panaszt.*) Úgy tűnik, itt érintkezik a két felület, a művészet hivatásrendi éthosza és az igazságot őrző erkölcsi imperativus. A vers indulata nem is annyira valamiféle morális in integrum restitutiót fog át (nem egy eredeti helyzet visszaállítását követeli), hanem a Vétek tudatának megőrzését (az ellene mondás formájában). A második rész nőrímekkel végzett lágyítása már előkészíti a második rész „megoldását”, s az olvasó is észleli a szöveg burka alatt moccanó végkifejlet jeladásait. Eddig a lírai alany monológját hallottuk, de sehol nem tűnt fel a szövegben olyan momentum, amely a személyesség üzenetét közvetítette volna. Nem tudjuk igazán, ki beszél, kiről szól a beszélő, mi történt a vers metafizikai eseménye előtt, nincs alany, az igék főnévi igenév alakjában lebeg-

nek a felszínen, s még az írásjelek sem „helyettesítik” a hiányzó figurát a sorok alján. Székely Magda nem csupán elvont szinten fogalmaz, hanem az elvontság szintjét külön is elfüggönyözi a nyelvi eljárások semlegesítő fogásaival. Érzékeljük talán a személyes bántalmat a szövegben? Vádként hangzik a felsorolás? Ő volna az igazság birtokosa? Csak annyiban van az igazság tudatában, mint a pesszimisták: mindig győz a még Rosszabb... De mindjárt látjuk majd, ez még nem az „utolsó ítélet”...

A második rész ugyanis váratlan meglepetéssel indít: *Mikor a jóra semmi jel, / jel nélkül is indulni kell.* A vers eddigi sötét indulata nem ezt készítette elő. Eddig azt hallottuk: a világ a Rossz felé halad, nincs mit tenni (tehetetlenül). A vers azonban nem a de profundis – ezt vártuk volna – siralmi felé folytatja útját, hanem éppen ellenkezőleg: az albigensi tisztaság értelmében a legmélyebb ponton is képes megpillantani a legmagasabbat (ismét idézem a misztikus Pilinszkyt: a mélypont ünnepélye ez). Székely Magda nem tagadja a Rettenet tényeit, de képes arra, hogy meghaladja, és csupán elsődlegesnek, de ne véglegesnek tekintse az egzisztencia pokoljárását. Nagy példákat idézhetnék hasonló megoldásokra, szellemi álláspontokra, a Rossz meghaladásának klasszikus megfogalmazásaira. Rainer Maria Rilke egyik alapszava volt az *Überwindung* (túljutás, meghaladás), és mint említettem, Samuel Beckett roppant művésze is – minden látszólagos feketesége mélyén – apró fénypontokat villogtat. Más nagy irodalmakat is felvonultathatnék. Azt hiszem azonban, itt egy szélesebb körű igazsággal szembesülünk. Azt sokan vélték, művészek és nem művészek (Flaubert: *Ah, barátom, az ember ingatag összetétel, és a Föld fölöttébb mellékes bolygó*), hogy a világ rossz, javíthatatlan és menthetetlen. Az azonban kevesek kiváltsága, hogy művészetükkel átlendüljenek a Rossz alján is a másik oldalra, és a Rossz fonákján felfedezzék az Igazság tartalékait. Ez a mindenén túlmutató Reménység nem racionális, nem indokolható meggyőzően, mondhatnám: nem átruházható. De hogy lehetséges, az már abból is kitetszik, hogy „szóbahozható”, elgondolható, és nagy művészi teljesítmények végső kicsengését indokolhatta. Ha Goethének csak egyetlen sorát olvasod, elpárolognak kételyeid. Ha Babitsot olvasod, nem zuhansz tovább (*Balázsolás: nem is / olyan nagy dolog a halál*). Ha Madáchot olvasod, nem szakítod meg utadat (*Ember, küzdj; és bízva bízzál*). Talán az a legfontosabb, hogy azt a belső készletet és készséget megteremtjük, amely mindig folytathatóvá teszi a létezését. Székely Magda fogalmazásmódja szerény és nem rábeszélő; talán éppen ezzel nyeri meg szívünket. Nem lő túl a célon, nem tukmálja rád igazságát. Kissé gyanút keltene, ha hangosabban szólalna, mondjuk így: aki kimondja a rette-

netet, azzal fel is oldja... Nem, nem mondja, hogy feloldjuk, eltüntetjük, elfeledjük a rettenetet... Csak annyit mond: indulni kell. Az én fülemben ez a sor egy másik parancsolattal csendül össze: *Tanulni kell a téli fákat* (Nemes Nagy Ágnes: *Fák*). És a kettőt csak együtt tudom látni: a fák mozdulatlanságban, egy talpalatnyi földön megvalósított tanúságtételét, és a viszontagságok között végbevitt, indulással kifejezett hitvallást.

Látjuk, a központozás csak a második részben jelenik meg. Vajon miért? Talány. De tudunk értelmet tulajdonítani ennek a technikának (ennek a felemás, nem egységes eloszlásnak). Ha törölnénk a jeleket, lényegesen könnyebbedne a szöveg, sérülne nyomatéka. Így azonban a vers ütés-szerűvé keményedik, maximák világosságát kapja. Félreérthetetlen és életbe vágó. Érezzük: ez életprogram. A ritmikai oldódás ugyancsak messzehangzó üzenetté faragja a zárlatot: a két hímrímes sort (*Mikor a jóra semmi jel, / jel nélkül is indulni kell*) három nőrímes követi, és a 2/3 sor (*az egyre...*) rímtelen vaksor. Ez az egyetlen rímtelen sor a versben, s úgy tűnik, az egyik legsúlyosabb is, a vers rejtett csúcspontja. A még rosszabb itt testet ölt, igaz, ismét csak elvont formában (sötét), de amolyan sérült jelző kíséretében (sürgető). Székely Magda szereti disszonáns, alig összeillő szerkezetek útján jelölni a leglényegesebb, a központi elemet a versben. Már Nemes Nagy Ágnes rámutatott: az *Átváltozás* legfontosabb egysége az a bizonyos feleledő irányban. De milyen a feleledő, ha irány? Milyen a sötét, ha sürgető? Bizonyára szokatlan képzettársítás ez, és mégis feledhetetlen. Persze, a sötétet elviselni nehéz, és ki kell törnünk belőle. De maga a sötét sürgető? Talány. Mégis telitalálat, úgy érzem. (És 2014-ből visszatekintve, amikor újra keményedni érezzük bőrünk körül a sötétet, a pórusaink peremén, különösen telitalálat.) A vers titka ez a rejtett és rejtelmes exodusra való felszólítás, mintha egy kolumbuszi lélek újra ki szeretne törni, hogy felfedezze az Igazság Amerikáját (emlékezzünk egy másik nagy igazságkeresőre, József Attilára: milyen hatalmas erővel jelent meg az ő műveiben ez az exodus-gondolat: *Flóra az én Amerikám*). Exodus és Amerika ugyanakkor a szorongásnak, kíváncsiság maszkjában megjelenő menekülésnek, tudásvágy alakjába bújtatott hátráltatásnak színe és fonákja. Sőt talán azt is mondhatnánk: „Amerika” felfedezése ugyanannak a messianizmusnak mozgósítása, amely előbb és később számos más mozgalomban öltött testet. Leo Baeck, a berlini szórvány vezetője a kereszténységet a zsidóság romantikus ifjúkori mozgalmának nevezte. És lehet, hogy Székely Magda versének alapállása ugyanezt a rajongást, ezt az illuminációt (megvilágosodást) ta-

karja: táblaképszerű tömörséggel hirdeti és összeforrasztja magában a zsidó messianizmus üldözésekre emlékező szorongását és a keresztény küldetésűdretnek, azaz a legrégebb szeretet-parancsra emlékeztető öntudatát. (Nemes Nagy Ágnes is a költő keresztény attitűdjéről beszél...) Voltak eretnekek a zsidó hagyományban is? Hogyne, voltak, számosan. Például Spinoza. Ez a hallatlan tisztaságú holland zsidó albigen, aki röviddel halála előtt tűzbe veti Ószövetség-fordítását, negyvennégy esztendőskorában halt meg Amszterdamban, miután a zsinagóga kiközösítette. Egész életében bírálta a zsidó közösséget, s őket tette felelőssé a keresztény zsidó-gyűlöletért. Azt mondta: a zsidó hazafiasság egyenlő a minden nem-zsidóval szembeni folytonos gyűlölködéssel. Harcolt az Ószövetség ellen, és mélyen sérelmezte az amszterdami szórvány hispanizáló felsőbbrendűségét. Apológiája a kiközösítés után írásba foglalt, démoni iróniával megfogalmazott védekezés, egy hitéhez hű ambivalens „eretnek” utolsó vallomása. Nem véletlen, hogy Nietzsche Spinozát a názáreti Jézussal hasonlítja majd össze, s nem véletlen az sem, hogy a XX. század nagy francia gondolkodója, Alain Fournier az „igazság és béke pártját” nevezi majd az újkori társadalom valódi zsidó pártjának.

Kissé elkanyarodtunk a verstől, mégis azt hiszem, közelebb jutottunk a lényegéhez. Az igazához hű ember mindegyik felekezetben kellemetlen kortársunk. Mégis ő az egyetlen csalhatatlan iránytű, önmagának és mindenkinek. Az utolsó két sor kísérte: *indulni kell... amíg... világítok magamnak*. Tehát addig kell cselekedni, amíg erkölcsi értelemben elevenek vagyunk. Lehet, hogy senki nem világít nekünk, csak mi önmagunknak, akkor is cselekedni kell. Minthogy a vers címe: *Albigen*, gondolhatnánk arra is: úgy gyúl ki az ablak, mint a máglya. A máglya világít. És az eretnek is kigyullad... A lírai alany önmagáról mondja ezt a többértelmű szót. A kigyulladás a pusztulást is jelentheti. De a költemény mintha azt érzékeltetné: aki ma eretnek, holnap szentté válhat, ismer ilyet a történelem. Ahhoz, hogy valaki a megégettéstől a szentté avatásig jusson (Morus Tamás, Jeanne d'Arc), az egyháznak sokszor évszázadokra van szüksége. Ahhoz ellenben, hogy valaki lelkiismereti szabadságát megőrizze, s hogy ún. eretnekségét fenntartsa, csak bátorság és rendületlen eltökéltség kell. Ahhoz nem kell több évszázadnyi idő.

Székely Magda versének zárlata nem old, nem könnyít. Csak azt látjuk, hogy itt valaki világítva neki-vág a sürgető sötétnek. Tehát a vers nem csak katarzist nyújt, hanem életmintát is kínál. Bátorít. És anélkül hogy tülekedne vagy csorbítaná a szenvedés értelmét, szokatlan reménységgel engedi el az olvasó kezét.

• Székely Magda •
VERSEK

Székely Magda Versek

Sóbálvány

*Jaj annak, aki viszanéz,
telek, nyarak telnek hiába,
csak a febér hamu pibéz
Szodomára és Gomorára.*

MIOK Évkönyv 1975/76, 365.

Tizenkét éve vár a szív

(Anyám deportálásának évfordulójára)

*Tizenkét éve vár a szív, és egyre nő
kamráiban a barag. Serkenő
testemmel együtt újul, s mint az inga,
élesülve vágódik csontjaimba.*

*Agyam, ez évről évre mélyebb, tiszta kút
hullák balmaít tükrözi. A Bécsi út
fagylepte szíjja tekereg bokámon.
Talpam alatt lép hatszáz ezer lábnyom.*

*Úgy fedi őket most a jeltelen lét,
mint hüvely a megpihenő pengét,
s új fát érlelő magbázát az alma.*

*A szó gyilkosok ellen: lágy ököl,
lendüljön mégis. Törként dobja föl
bordák mögött növekvő aggodalma.*

Új Élet Naptár 1959, 65.

• Székely Magda •

VERSEK

Mártir

*Állótüzek tölcéserein
lebeg az irtózatos trónus.
Szeráfok és griffek helyén
ők állanak, ragyog a csontjuk.
Kezek idétlen erdeje
hadar az űrben, vézna szárnyak,
eleven botként lengenek
a fényküllőjű némaságban.*

*Sűrűsödik a levegő,
szálhoz kötődik a magasság.
Fokokra szakad, kifeszül,
én támasztom a létra alját.
Szétporlik alattam a föld,
de fenn az ég ércnél keményebb,
s kongatni kezdi kórusát
az üdvözültek énekének:*

*Szent, szent, szent vagyok én,
merő gáz a testem,
szappan és gáz, szappan és gáz,
az én glóriám iszonyatos.*

*Egy lapnyi tűz, ennyi az arcuk,
ki különbözteti meg őket?
lobog az ég, rubátlanul
lobog az eleven enyészet.
A barmínckilós kerubok közt
ő is ott áll, melyik az arca,
egy lapnyi tűz – hatmillió
egyforma fénye eltakarja.*

*Subog a létra, ragyogó
fokai a magasba visznek.
Keskenyedő talpa a föld,
csúcsa nekifeszül a tűznek.
És megragadnak odafenn,
én nem akarom, de hiába,
és belevajom fogamat
az oltár szörnyű paraszába.*

*Hatmillió ércoszlop izzik,
ki tudja már, melyik az anyja.
Gyűrűzik, felkél, fut a láng,
s a csontjaimat megrohanja.
Imbol vagyok, imbol vagyok,
megjárva minden torlaszoknak
hegyét és árkat, itt vagyok,
s lobogok, mert ők is lobognak.*

Új Élet Naptár 1960–1961, 150–151.